

Саєнко А. І.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри загальноправових дисциплін та адміністрування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Анотація. Стаття присвячена проблематиці визначення поняття адміністративних послуг у сфері інтелектуальної власності та розкриття їхньої сутності. Визначено форми діяльності уповноважених органів, котрі треба відносити до адміністративних послуг у зазначеній сфері.

Ключові слова: адміністративна послуга, сфера інтелектуальної власності, правова охорона на об'єкти прав інтелектуальної власності.

Постановка проблеми. Щодня ефективне та поступове реформування України дедалі більше залежить від впровадження в господарську та соціальну сферу якомога більшої кількості об'єктів прав інтелектуальної власності, розвитку та захисту творчого потенціалу українського суспільства та його інтелектуального капіталу. Саме тому створення та функціонування якісної системи правової охорони об'єктів прав інтелектуальної власності та прав на їх подальше використання має стати одним із найголовніших завдань нашої країни на шляху до євроінтеграції та розвитку економічного потенціалу. Нині правова охорона об'єктів прав інтелектуальної власності здебільшого реалізується через надання адміністративних послуг, у зв'язку з чим виникає необхідність у розумінні того, що саме варто вважати адміністративними послугами у сфері інтелектуальної власності.

Правовий інститут адміністративних послуг неодноразово досліджувався в працях таких учених, як: В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, О.О. Бандурка, В.М. Бевзенко, А.І. Берлач, Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, І.П. Голосніченко, С.В. Ківалов, І.Б. Коліушко, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, Р.О. Куйбіда, М.П. Кучерявенко, В.І. Полюхович, В.М. Попович, Л.А. Савченко, В.П. Тимошук, В.К. Шкарупа та ін. Дослідженням адміністративних послуг безпосередньо та їх аспектів, зокрема в окремих галузях, займалися О.М. Буханевич, Д.О. Власенко, Л.М. Давиденко, С.Л. Дембіцька, І.В. Дроздова, О.Ю. Іващенко, О.В. Клим, М.О. Колесников, О.Ю. Костін, Є.О. Легеза, А.В. Міськевич, Г.М. Писаренко, Д.І. Сирота, О.О. Сосновик, К.А. Фуглевич тощо. Проте сфера інтелектуальної власності як середовища з надання адміністративних послуг практично не досліджувалося.

Мета статті – надати науково-обґрунтоване визначення поняття «адміністративні послуги у сфері інтелектуальної власності» та розкрити його сутність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Задля того, щоб надати визначення поняття «адміністративні послуги у сфері інтелектуальної власності», у першу чергу, варто з'ясувати сутність поняття «інтелектуальна власність» та коло суспільних відносин, які охоплює ця сфера.

Конституція України у ст. 41 проголошує, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Таким чином, Конституція України розрізняє інтелектуальну та творчу діяльність [1].

У спеціалізованих джерелах з інтелектуальної власності часто відбувається отождення творчої та інтелектуальної діяльності, проте остання, у свою чергу, не може бути не творчою. Творча діяльність або просто творчість – це діяльність, внаслідок якої породжується щось якісно нове, що вирізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю [2, с. 20].

Зокрема, О.П. Орлюк зазначає, що творча діяльність є більш ширшим поняттям, ніж інтелектуальна діяльність, адже до поняття «результати творчої діяльності» можуть належати будь-які результати творчості. У свою чергу, результат інтелектуальної діяльності є результатом творчої діяльності, але він обов'язково має відповідати встановленим вимогам закону. Саме за цієї умови результат інтелектуальної діяльності може стати об'єктом інтелектуальної власності, адже, у разі його невідповідності вимогам закону, він не може стати об'єктом правової охорони. Таким чином, головна відмінність інтелектуальної діяльності від творчої полягає в тому, що її результати неодмінно стають об'єктом правової охорони, на відміну від більшості результатів творчої діяльності. Отже, інтелектуальна власність як результат інтелектуальної діяльності є результатом інтелектуальної, творчої діяльності, котра відповідає вимогам закону та наділяється правовою охороною [2, с. 21].

На сьогодні сформовано два основних підходи до розуміння поняття «інтелектуальна власність». Одні вчені підтримують закріплення на законодавчому рівні цього терміна і тим самим не вбачають у його використанні законодавцем будь-яких елементів ненаукового підходу. На думку інших вчених, цей термін сам по собі є неточним та ненауковим, тому він не має використовуватися в правових нормах, які мають практичне спрямування [3, с. 20].

Варто зауважити, що сам термін «інтелектуальна власність» складається з двох понять: «інтелектуальний» та «власність». Тож із метою визначення сутності поняття «інтелектуальна власність» вважаємо за необхідне провести аналіз цих понять окремо.

В основі дефініції «інтелектуальний» лежить поняття «інтелект» (від лат. «розум, свідомість»). Таким чином, термін «інтелектуальний» означає розумовий процес. При цьому в результаті діяльності, зокрема й інтелектуальної, особа має отримати будь-який результат цієї діяльності, і, як правило, такий результат набуває певної речової форми.

У конвенціях Організації Об'єднаних Націй власність означає активи будь-якого роду, матеріальні або нематеріальні, тобто виражені в правах на них, рухомі або нерухомі, відчутні або невідчутні, а також юридичні документи або акти, які посвідчують право на такі активи або участь у них.

Законодавчого визначення терміна «власність» в Україні не було навіть у Законі України «Про власність», який із прийняттям Цивільного кодексу України втратив чинність. Тож у законодавчій практиці нашої країни поняття «власність» вживається лише у прив'язці зі словом «право», внаслідок цього ми маємо таке словосполучення, як «право власності», у варіації з різними доповненнями, як, наприклад, право власності на землю, на житло тощо. Іншими словами, законодавець подає перелік можливостей набуття саме права на об'єкт власності, а не тлумачення того, що саме є власністю. Як результат, зміст самої власності часто отожднюється з переліком об'єктів, які можуть належати до цього виду власності. Така тенденція присутня і в праві інтелектуальної власності.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо за доцільне погодитися з таким поглядом М.Ю. Пузанова, що співвідношення слів «інтелектуальна» і «власність» несе в собі протиріччя, оскільки поєднує дещо нематеріальне зі світу ідей та образів із категорією, яка характеризує відносини з приводу матеріального об'єкта. Внаслідок цього неоднозначність терміна призвела до того, що в науці його трактують по-різному [4, с. 96].

Як правило, інтелектуальну власність розглядають як правовий інститут, котрий забезпечує охорону і використання нематеріальних благ, саме тому нині існує кілька підходів, які засновані на цьому постулаті.

Одним із них є пропріетарний підхід, за якого вважається, що зміст інтелектуальної власності є таким самим, як і для права власності загалом. Тобто право інтелектуальної власності є володіння (фактичне панування над благом, знання суб'єктом тих ідей та рішень, які втілюють новизну), користування (здобування з речі чи об'єкта інтелектуальної власності корисних властивостей) та розпорядження (право власника визначати подальшу долю речі, дозвіл третім особам використовувати об'єкт інтелектуальної власності у вигляді уступки свого права або надання ліцензії) результатами інтелектуальної діяльності його творцем відповідно до закону. Проте навіть прихильники цієї теорії визнають, що інтелектуальній власності притаманні особливості, які відрізняють її від загального поняття власності. До таких особливостей належать: нематеріальність об'єкта, спосіб набуття, оформлення і захист права, обмеженість строків дії. З точки зору цього підходу, об'єкти права власності обов'язково повинні мати матеріальну форму і не можуть являти собою образи, ідеї, рішення [5, с. 14].

За іншим підходом, право інтелектуальної власності не може отожднюватися з правовим режимом матеріальних речей та нематеріальних об'єктів, якими є результати художньої та технічної творчості. За таких умов категорія власності може застосовуватися лише до матеріальних носіїв творчих результатів. Самому ж творцеві творчих результатів належить не право власності, а особливі виключні права на його використання. Цей підхід став основою для побудови теорії виключних прав, яка вчинила суттєвий вплив на розуміння сутності інтелектуальної власності, як у теорії, так і в законодавстві нашої країни.

Прихильники теорії виключних прав стверджують, що інтелектуальна власність є лише збірним терміном, який позначає сукупність виключних прав інтелектуальної власності. Центральним елементом теорії виключних прав є виконання для нематеріальних об'єктів тих самих функцій, що і право власності для матеріальних. Іншими словами, це абсолютне право на нематеріальні блага, які не співвідносяться з правом власності, адже останнє має позитивний характер, оскільки забезпечує своєму власнику юридичну можливість володарюван-

ня над майном. Виключне право ж, навпаки, має негативний напрям, оскільки його головною основою становить усунення третіх осіб від використання відповідних об'єктів. Прихильники цієї теорії також визнають, що вона не повною мірою розроблена та має низку протиріч. Приміром, у законодавстві багатьох країн, яке регулює питання інтелектуальної власності, передбачено безліч випадків, які допускають порушення виключних прав, зокрема з метою науково-технічного прогресу або вирішення соціальних проблем. Саме такі застереження позбавляють виключне право його «виключності» і тим самим роблять використання цього терміна недоречним. Крім того, широке використання терміна «інтелектуальна власність» вказує на те, що його набагато зручніше використовувати, аніж «виключні права» [4, с. 98].

Варто зазначити, що жоден із наведених підходів не дає належного визначення інтелектуальної власності, адже, по суті, вони просто замінюють вихідне словосполучення на нові, «інтелектуальний» на нематеріальний, а «власність» на «речі» або «майно». Як наслідок, у науковій літературі неодноразово висловлювалася думка, яка стала своєрідним компромісом у визначенні терміна «інтелектуальна власність». Відповідно до цього компромісу, інтелектуальну власність варто вважати терміном, який склався історично, є умовним та має лише термінологічну схожість із правом власності в його традиційному розумінні і тому має сприйматися як сукупність виключних прав особистого і майнового характеру на результати інтелектуальної діяльності [6, с. 535].

Що ж стосується терміна «інтелектуальна власність», то у науковій літературі є безліч підходів до його визначення. Наведемо деякі з них.

У широкому розумінні інтелектуальна власність означає закріплені законом права, які є результатом інтелектуальної діяльності людини у науковій, літературній, художній і промисловій сферах [7, с. 106].

У загальноживаному понятті «інтелектуальна власність» є правом на результат розумової діяльності людини у науковій, художній, виробничій та інших сферах, які є об'єктами цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, котрі, в свою чергу, є нематеріальними благами, які зберігаються за його творцем і можуть використовуватися іншими особами за погодженням із ним за виключенням випадків, передбачених законодавством [3, с. 21].

Інтелектуальна власність – це формалізований результат творчої, інтелектуальної діяльності, що надає його авторові або особі, визначеній чинним законодавством, право власності на цей результат, яке набувається, здійснюється та захищається відповідно до законодавчо встановлених норм і правил [8, с. 10].

Вважається, що найбільш повно зміст поняття «інтелектуальна власність» розкрито у ст. 2 Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 1967 р. У ст. 2 цієї конвенції під інтелектуальною власністю розуміють права на результати інтелектуальної власності та засоби індивідуалізації, зокрема права на: літературні, художні і наукові твори; виконавську діяльність артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач; винаходи у всіх сферах людської діяльності; наукові відкриття; промислові зразки; торгівельну марку, фірмове найменування та комерційні позначення; захист від недобросовісної конкуренції; всі інші права, що впливають із результатів інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах [9].

Проте навіть на міжнародному рівні відсутня єдність у розумінні правової категорії «інтелектуальна власність», яка розкривається через поняття права або через перелік її об'єктів. Причиною цього є встановлення різних правових режимів стосовно об'єктів права інтелектуальної власності залежно від правової системи. Так, у Великій Британії, Іспанії, Португалії, Франції, Федеративній Республіці Німеччина, Японії, Сполучених Штатах Америки та деяких інших країнах результати інтелектуальної, творчої діяльності визнаються об'єктами права інтелектуальної власності. В Австрії, Бельгії, Греції, Нідерландах, скандинавських країнах, Швейцарії, Єгипті та в деяких інших країнах ці самі результати визнаються об'єктами виключного права на використання [2, с. 67].

Як вид права «інтелектуальну власність» визнає й українське законодавство, адже Книга четверта Цивільного кодексу України, так і називається: «Право інтелектуальної власності». Таке саме словосполучення використовувалося раніше у Законі України «Про власність». Проте, якщо останній нормативний акт взагалі не містив визначення, що таке «інтелектуальна власність», то у ст. 418 Цивільного Кодексу України надано визначення «права інтелектуальної власності», відповідно до якого це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншими законами. Крім того, це право становить як особисті немайнові права, так і майнові права інтелектуальної власності [10].

Право інтелектуальної власності також можна розглядати у суб'єктивному та об'єктивному значенні. У суб'єктивному значенні воно означає майнові або немайнові права на інтелектуальний продукт творця або іншої особи. В об'єктивному значенні – це система правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері створення та використання інтелектуального продукту [6, с. 535].

Враховуючи той факт, що в нормотворчій практиці та на доктринальному рівні існують різні підходи до розуміння терміну «інтелектуальна власність», «сфера інтелектуальної власності» також трактується по-різному.

Л.І. Федулова вважає, що сфера інтелектуальної власності є сукупністю галузей економіки та видів суспільної діяльності, які не беруть безпосередньої участі у створенні матеріальних благ, проте виробляють унікальний продукт – інтелектуальний [11, с. 12].

На думку І.М. Шестака, застосування терміна «сфера» щодо інтелектуальної власності варто розглядати як середовище, в котрому здійснюються різновиди інтелектуальної творчої діяльності людини, внаслідок якої можуть бути створені інтелектуальні цінності нематеріальної природи, що належать до об'єктів права інтелектуальної власності та охороняються правом промислової власності або авторським правом і суміжними правами відповідно до чинного законодавства та призначені для подальшого їхнього використання [12, с. 15].

Н.Р. Нижник та М.В. Паладій дещо доповнили визначення І.М. Шестака та запропонували визначення цього терміна: сфера інтелектуальної власності – це середовище з внутрішньою єдністю, в якому здійснюється сукупність різноманітних видів інтелектуальної діяльності людини, котрі охоплюють різні галузі народного господарства, через що отримуються нові, оригінальні та невідомі раніше результати інтелектуальної діяльності людини у вигляді об'єктів інтелектуальної власності, які охороняються чинним законодавством і за своєю природою є нематеріальними [13, с. 192].

Внаслідок цього, на думку Є.А. Онисько, регулювання сфери інтелектуальної власності є комплексом заходів цілеспрямованого впливу на об'єкти та суб'єкти сфери інтелектуальної власності, основною метою якого є забезпечення охорони прав суб'єктів під час введення їх у господарський обіг чи комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності [14, с. 116]. З визначення Є.А. Онисько вбачається, що однією з головних складових частин регулювання сфери інтелектуальної власності є надання правової охорони на об'єкти інтелектуальної власності, яка відбувається внаслідок надання творцеві виключних прав. Отримавши останні, творцеві надається практично необмежена кількість варіантів подальшого введення у господарський обіг чи комерціалізації таких об'єктів. Проте, як правило, сам творець цією діяльністю не займається, натомість він передає певну частину своїх прав іншим особам, котрі займаються такою діяльністю, по-перше, професійно, по-друге, її здійснення, як правило, можливе лише після державної реєстрації, отримання ліцензії або внесення до відповідних державних реєстрів, котрі підтверджують право такої особи (суб'єкта господарювання) на правомірне використання об'єктів інтелектуальної власності.

У зв'язку з цим вагоме значення для здійснення інтелектуальних прав має чітке визначення моменту їх виникнення, адже правова охорона інтелектуального продукту заснована на двох основних правилах стосовно виникнення виключного права на нього. За першим правилом, момент виникнення виключних прав збігається з фактичним створенням об'єкта інтелектуальної власності. Це правило застосовується до творів науки, літератури та мистецтва, оскільки ці об'єкти охороняються незалежно від їх наукової або художньої цінності, призначення та форми виразу. За другим правилом, щоб отримати виключність прав, необхідно дотриматися процедури формальності, яка складається з подачі заявки та відповідних документів до органу реєстрації, а також проведення експертизи на предмет відповідності заявленого об'єкта умовам охороноздатності. Якщо після проходження цих процедур буде прийнято позитивний висновок, відбувається видача охоронного документа на об'єкт інтелектуальної власності та занесення відомостей до спеціального реєстру. Інтелектуальні права, за цим правилом, надаються на всі об'єкти промислової власності, торгівельну марку, комерційне найменування та географічне зазначення [6, с. 542].

Вище ми вже зазначали, що право власності на об'єкт інтелектуальної власності виникає в результаті надання йому правової охорони. Як правило, забезпечення об'єктів права, зокрема об'єктів права інтелектуальної власності правовою охороною, знаходить своє відображення вже в публічному праві, адже діяльність, пов'язана з її наданням, належить до компетенції уповноважених на те державних органів. Проте варто зауважити, що не всі об'єкти інтелектуальної власності, які передбачені українським законодавством, потребують одержання правової охорони з боку держави.

Враховуючи всі особливості сфери інтелектуальної власності, ми маємо змогу надати їй визначення у співвідношенні з правовим інститутом адміністративних послуг. Безперечно, чинне законодавче визначення поняття «адміністративна послуга» має певні недоліки та різні підходи до свого розуміння, разом із тим варто погодитися, що саме це визначення на сьогодні є найбільш прийнятним, як для суб'єктів їхнього надання, так і для суб'єктів їх отримання. Саме тому ми вважаємо, що визначення адміністративних послуг у сфері інтелектуальної власності має розкриватися саме через нього.

Отже, адміністративні послуги у сфері інтелектуальної власності є результатом здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону щодо створених ними об'єктів прав інтелектуальної власності та діяльності, пов'язаної з їхнім подальшим використанням.

Висновки. Таким чином, до адміністративних послуг у сфері інтелектуальної власності варто віднести ту частину діяльності, завдання або функції уповноважених державних органів влади, котра ініціюється за заявою суб'єкта звернення та відбувається шляхом здійснення їхніх владних повноважень, які призводять до набуття, зміни або припинення прав та/або обов'язків: по-перше, творця об'єкта інтелектуальної власності стосовно такого об'єкта; по-друге, фізичних та юридичних осіб, зокрема суб'єктів господарювання, у разі, якщо їхня діяльність пов'язана з використанням певних об'єктів прав інтелектуальної власності або якщо вони представляють інтереси творців таких об'єктів. Крім того, не варто забувати про ч. 3 ст. 3 Закону України «Про адміністративні послуги», відповідно до якої надання суб'єктом надання адміністративних послуг витягів та виписок із реєстрів, свідоцтв, довідок, копій, дублікатів та інших передбачених законом дій, у результаті яких суб'єкту звернення, а також об'єкту, що перебуває в його власності, володінні чи користуванні, надається або підтверджується певний юридичний статус та/або факт, також варто вважати адміністративними послугами, зокрема, у сфері інтелектуальної власності.

Література:

- Конституція України: прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
- Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / [О.П. Орлюк, Г.О. Андрощук, О.Б. Бутнік-Сіверський та ін.]; За ред. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 696 с.
- Интеллектуальная собственность в Украине: правовые основы и практика : в 4 т. / ред. А.Д. Святоцкий ; Академия правовых наук Украины, Государственное патентное ведомство Украины. – К. : Ін Юре, 1999. – Т. 1 : Право интеллектуальной собственности / [С.А. Довгий и др.] ; ред. В.М. Литвин, С.А. Довгий. – [Б. м.] : [б.и.], 1999. – 489 с.
- Пузанов М.Ю. К вопросу об эволюции понятия интеллектуальной собственности в отечественной правовой доктрине / М.Ю. Пузанов // Вестник академии права и управления. – М.: Акад. права и управления. – 2012. – № 29. – С. 95–100.
- Орехов А.М. Интеллектуальная собственность: опыт социально-философского и социально-теоретического исследования / А.М. Орехов. – М.: ЛКИ, 2007. – 224 с.
- Цивільне право : підручник : у 2 т. / [В.І. Борисова, Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.] ; за ред. В.І. Борисової, І.В.Спасибо-Фатеевої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – 656 с.
- Интеллектуальная собственность: словарь-доводник / За заг. ред. О.Д. Святоцького. – У 2-х т.: Том 1. Авторське право і суміжні права / За ред. О.Д. Святоцького, В.С. Дроб'язка. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2000. – 356 с.
- Интеллектуальная собственность: [навчальний посібник] / П.Т. Бубенко, В.В. Величко, С.М. Глухарев ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2011. – 215 с.
- Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14.07.1967 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_169.
- Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
- Федулова Л.І. Нова роль інтелектуальної власності: виклики для України / Л.І. Федулова // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 4. – С. 10–19.
- Шестак І.М. Державне управління сферою промислової власності України в умовах її членства у Світовій організації торгівлі : автореф. дис. ... канд. наук ыз держ. управління : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / І.М. Шестак. – К, 2009. – 20 с.
- Нижник Н., Паладій М. Поняття та сутність державного управління сферою інтелектуальної власності в Україні / Н. Нижник, М. Паладій // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2011. – № 1(4). – С. 188–193.
- Онисько Є.А. Державне регулювання у сфері прав інтелектуальної власності в Україні / Є.А. Онисько // Новітні тенденції розвитку демократичного врядування: світовий та український досвід : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 30 трав. 2008 р. : у 3 т. / за заг. ред. О.Ю. Оболенського, С.В. Сьоміна. – К. : НАДУ, 2008. – Т. 1. – 352 с.

Саенко А. И. Понятия и сущность административных услуг в сфере интеллектуальной собственности

Аннотация. Статья посвящена проблематике определения понятия административных услуг в сфере интеллектуальной собственности и раскрытия их сущности. Определены формы деятельности уполномоченных органов, которые необходимо относить к административным услугам в указанной сфере.

Ключевые слова: административная услуга, сфера интеллектуальной собственности, правовая охрана на объекты прав интеллектуальной собственности.

Sayenko A. Concept and content of administrative services in the field of intellectual property

Summary. The article is devoted to the problem of definition of the concept of administrative services in the field of intellectual property and disclosure of their essence. The forms of activity of the authorized bodies that are to be attributed to administrative services in the specified sphere are defined.

Key words: administrative service, field of intellectual property, legal protection of objects of intellectual property rights.